

Valg i Brasil: Hva står på spill?

Av Fanny Østmo da Costa, tidligere Civita-intern og lærer med brasiliansk familie.

I oktober 2022 avholder Brasil presidentvalg. Første runde avholdes 2. oktober, en eventuell andre runde avholdes 30. oktober.

Brasil er et viktig land for Norge og norsk næringsliv. Vi har omfattende handelssamarbeid, hovedsakelig innen olje, gass og maritime næringer. Ifølge Innovasjon Norge bidrar norske bedrifter i Brasil med nesten en halv million lokale arbeidsplasser. Kjennskap til Brasils politikk og kultur er nyttig, slik at man kan ta beslutninger som er fundert på de faktiske forholdene i landet.

Brasils politiske historie: Bakteppet for valget

Valget i oktober får mye oppmerksomhet, da man frykter at Brasil kan bevege seg i en mindre demokratisk retning. I september 2022 feirer Brasil 200 år som selvstendig nasjon, og det er også 30 år siden den første presidenten ble avsatt ved riksrett. For å forstå Brasil i dag og den aktuelle situasjonen før valget, bør vi ta en titt på de historiske hendelsene som har ført frem til dette øyeblikket.

Etterkrigstiden i Brasil

Perioden fra 1930 til slutten av andre verdenskrig kalles *Estado Novo* (og også *era Vargas*). I denne perioden blir Brasil styrt av et militærdiktatur ledet av president Getulio Vargas. Det er en sterk polarisering mellom de høyreorienterte fascistene (integralistene) og kommunistene (ALN).

Da Vargas ble avsatt i 1945, var dette en del av en demokratisk vind som blåste over Latin-Amerika. Perioden fra 1945 til 1964 kalles *Den andre republikken*, og innebærer en større grad av demokratisk styre. En ny grunnlov blir ratifisert i 1946. Vargas blir senere valgt som president, men en politisk korrupsjonsskandale knekker ham og han begår selvmord i 1954. I 1956 blir Juscelino Kubitschek (JK) valgt som president, og storslagne planer blir lagt. Brasil skal vokse 50 år på fem år. Dette innebærer byggingen av Brasilia, den nye hovedstaden som blir plassert i et ubebodd område og bygget opp fra grunnen. Optimismen er stor under JK, i det som ofte betegnes som Brasils gullalder.

Militærdiktaturet

I 1964 gjennomføres et militærkupp. Grunnloven av 1946 blir i 1967 byttet ut med en ny, som blant annet forbyr partipolitisk deltakelse. På nytt opprettes et militært regime i Brasil. Regimet varer i litt over 20 år, frem til 1985, og setter dype spor i den brasilianske befolkningen. Militærkuppet i 1964 skjer etter at frykten for kommunismen har økt. Verdenshistoriens utvikling og den kalde krigen motiverer kuppemakerne. Militærdiktaturet strammer gradvis grepet. I 1968 opprettes *regjeringsdekret nummer fem (AI5)*, som begrenser de fleste sivile friheter, som ytringsfrihet og politiske rettigheter, og gir utvidet makt og myndighet til presidenten. Politisk opposisjonelle drar i eksil, de fleste til Europa. De opposisjonelle som blir igjen i Brasil, og, i noen tilfeller deres familiemedlemmer, fengsles og tortureres. Det er den dag i dag mennesker som forsvant under diktaturet, som fremdeles har savnet-status.

Det første tiåret under militærdiktaturet preges av sterk økonomisk vekst. Det eneste lovlige partiet frem til 1979 er ARENA. Da dannes MDB (dagens PMDB), som blir den aksepterte opposisjonen. Alle andre partier er forbudt.

Når dagens sittende president, Jair Bolsonaro, forherliger militærdiktaturet, er dette provoserende for mange. Det gjelder særlig dem som selv ble utsatt for tortur eller har familiemedlemmer som fortsatt er savnet.

De som ikke engasjerte seg i politikk, og de som bodde i innlandet, opplevde militærdiktaturet på en mindre inngripende måte enn befolkningen i storbyene. Mange lengter etter en periode med større grad av orden i samfunnet.

Amnestilover sørget for at det ikke ble tatt et oppgjør med militærdiktaturet og dets menneske-rettighetsbrudd. I praksis betød det at militære, som blant annet hadde utført tortur av politiske fanger, aldri ble stilt for retten.

Overgangen til demokrati

I nesten to tiår preger militærdiktaturet Brasil. Jerngrepet avvikles gradvis. I 1978 oppheves AI5, og i 1979 kommer Joao Figueredo fra ARENA til makten, og de moderate får mer innflytelse. I 1984 dannes en protestbevegelse, kalt *diretas já*, som ønsker direktevalg og folkevalgt president. Det holdes et indirekte presidentvalg, og Tancredo Neves fra opposisjonspartiet PMDB blir valgt. Allmenn stemmerett, uten begrensninger, gjenopprettes. Tancredo Neves dør allerede i 1985 og visepresidenten, José Sarney fra PDS (militærregimets parti), blir president. Dette medfører at militærregimet øker sin kontroll over demokratiseringsprosessen.

I 1990 blir Fernando Collor de Mello fra det høyreliberale partiet PRN den første demokratisk direktevalgte presidenten. Men den økonomiske situasjonen er vanskelig. Hyperinflasjonen er ute av kontroll og det blir gjort svært upopulære forsøk på å fryse privatpersoners bankinnskudd. Collor blir avsatt ved riksrett allerede to år senere, i 1992. Visepresident Itamar Franco tar da over regjeringen frem til neste valg.

I 1994, året da Brasil vinner VM i fotball for fjerde gang, kommer Fernando Henrique Cardoso, ofte kalt FHC på folkemunne, til makten. Han vinner presidentvalget mot andrekandidat Luiz Inacio Lula da Silva, kjent som Lula, (PT) med god margin. Som president klarer han, med den økonomiske politikken til *Plano Real*, som han påbegynte som finansminister under Itamar Franco, å stabilisere økonomien etter nesten et tiår med hyperinflasjon. *Plano Real* består blant annet av innføringen av myntenheten Real.

Cardoso var en av grunnleggerne av det sosialdemokratiske partiet PSDB. Likevel innebærer politikken hans tydelig liberalisering. FHC blir gjenvalgt som president i 1998, og nok en gang slår han Lula¹, denne gangen med enda større margin. I perioden fra 1994 frem til 2004 blir mer enn 70 føderale selskaper privatisert. (Marcos Costa, 155). Det er verdt å merke seg at både Lula og Bolsonaro motsatte seg *plano real* den gangen, da de begge satt i kongressen.

Lula og lulismen

I 2002 stiller Lula, fra det venstreorienterte Arbeidernes Parti (PT), i presidentvalgekampen for fjerde gang. Denne gangen vinner han, med en kampanje sentrert om et program hvis mål var *Null Sult* (fome zero) og bekjempelse av korrupsjon.

Lula var tidlig i karrieren metallarbeider og fagforeningsleder. Den unge fagforeningslederen går for første gang til valg på slutten av 1970-tallet, i kamp mot korrupsjon. Han blir fengslet i en måned av militærdiktaturet for å ha ledet en streik.

Hans første presidentperiode setter ham på verdenskartet. Lula blir kjent som en karismatisk leder med evne til å engasjere store folkemengder. I enkelte kretser er han ekstremt populær, men likevel sliter han blant de fattigste, som ofte stemmer mot høyre. Han er, som mange karismatiske ledere på venstresiden, veldig populær blant de universitetsutdannede i storbyene.

Som president fortsetter Lula de makroøkonomiske grepene som stabiliserte økonomien under Fernando Henrique Cardoso på midten av 1990-tallet. Dette kommer godt med når Lula skal innføre sine sosiale stønadsprogrammer. Lula blir gjenvalgt i 2006 og sitter i to perioder.

Gjennom sosialprogrammet *Bolsa Familia*, som er en slags stønad til de aller fattigste, bidrar han sterkt til å løfte mennesker ut av fattigdom. Andre sosiale programmer, som “*Minha casa minha vida*”, som bygger boliger til de aller fattigste, var også et middel mot den ekstreme fattigdommen. Lulas politikk kombinerer liberale økonomiske tiltak med sosialisme og har blitt kalt for lulisme (Lulismo).

Lula, Dilma og riksrett

Mot slutten av Lulas første periode ble korrupsjonsskandalen mensalão avslørt. Denne gikk ut på at PT hadde betalt en rekke kongressmedlemmer en fast månedslønn for at de skulle stemme i deres favør. Skandalen holdt på å felle Lulas første regjering, da en rekke sentrale PT-rådgivere gikk av som følge av skandalen, og de aktuelle kongressmedlemmene måtte trekke seg fra vervene.

Etter to sammenhengende presidentperioder kunne ikke Lula stille til valg på nytt. Derfor stilte PT med Dilma Rousseff i 2010. Dilma vant valget, men det var tydelig at Lula samarbeidet tett med henne og sto bak politikken. Dilma manglet Lulas karisma og fremsto gjentatte ganger som svært usammenhengende på talerstolen. Under Dilma ble verdens to største sportsarrangementer gjennomført i Brasil, VM i fotball i 2014 og OL i 2016. Begge begivenheter krevde store - og forbedring av infrastruktur, der det etter hvert ble tydelig at byggeprosjekter hadde blitt overfakturert til fordel for korrupte politikere. Misnøyen over de enorme summene som ble brukt på byggeprosjekter, der man kunne prioritert bygging av skoler og forbedring av helsevesenet i stedet, var svært stor. Dilmas regjeringstid var preget av et enormt offentlig overforbruk, med mange sosiale programmer som ikke alltid var like gjennomtenkte, og det førte landet inn i en dyp økonomisk krise.

Dilmas presidentskap endte med riksrett etter massiv misnøye i den brasilianske befolkningen og en ny enorm korrupsjonsskandale. Petrobras-skandalen (Petrolão) ble regnet som en av verdens mest omfattende korrupsjonsskandaler. Skandalen hadde røtter helt tilbake til 2004, altså under Lulas regjering, hvor en rekke brasilianske entreprenørselskaper dannet et kartell for å tappe oljeselskapet Petrobras. Aktørene sikret seg kontrakter i selskapet mot å betale bestikkelser til topplederne i Petrobras. Topplederne i Petrobras skal videre ha bestukket politikere for garantier om at de kunne bli sittende i sine stillinger.

I valgkampen i 2022 forsøker Lula å distansere seg fra Dilmas regjering, selv om finanspolitikken i hennes regjering var Lulas. Avisen Globos satirespalte har kanskje et poeng når den skriver at “Partiet PT lider under den første kjente formen for kollektiv hukommelsessvikt, der alle har glemt akkurat det samme”. Her refereres det spesielt til korrupsjonsskandalene under Dilma (O Globo – Sensacionalista, 2022). Visepresident Temer overtar presidentvervet i den gjenværende perioden. Nok en gang blir det en overgangsperiode før neste valg.

Lula – en dom gjort ugyldig

I april, 2018, noen måneder før presidentvalget, ble Lula fengslet etter å ha blitt dømt for korrupsjon tilknyttet Petrolão-skandalen. Han ble blant annet dømt for å ha tatt imot en luksusleilighet i São Paulo som bestikkelse fra entreprenørselskapet OAS. En kommisjon som tok oppgjør med «operasjon bilvask», som var politietterforskningen av korrupsjonsskandalene, mente at rettssakene som fant sted i Curitiba, i delstaten Paraná sør i Brasil, rettmessig burde vært gjennomført i en

høyere rettsinstans i Brasilia og at dommene derfor ikke var rettskafne. I teorien betyr det at rettsprosessen måtte gjenopptas, og at dommene ble erklært ugyldige. En gjenopptaking har imidlertid ikke skjedd, siden rettsprosessen nå har blitt erklært foreldet. Derfor lever nå Lula som en fri mann. Det betyr likevel ikke at han har blitt direkte frikjent for korrupsjonsanklagene.

En sentral figur i politietterforskningen, Lava Jato (Operasjon Bilvask), som pågikk fra 2014 frem til 2021, var dommeren Sergio Moro. Moro ble senere justisminister i Jair Bolsonaro's regjering, noe som ble oppfattet som et symbol på at prosessen i virkeligheten var en heksejakt mot Lula. Da Bolsonaro forsøkte å korrumpere Justisdepartementet ved å bytte ut politisjefen som ettersøkte hans egen sønn, valgte imidlertid Moro å trekke seg som minister.

Bolsonaro kommer til makten

I 2018 vinner Jair Bolsonaro presidentvalget, som kandidat for partiet PSL (Partido Social Liberal). Etter nesten ett og et halvt tiår der PT har dominert politikken, blir en reaksjonær, tidligere yrkesmilitær valgt til president. Lula ble nektet å stille som kandidat i 2018, ettersom han var i fengsel som følge av flere korrupsjonsdommer. Fernando Haddad fra PT stilte i hans sted og kom som nummer to i valget.

Jair Messias Bolsonaro er 67 år gammel og har en relativt kort militær karriere bak seg. Deretter har han sittet mange år i kongressen. Han identifiserer seg veldig sterkt med den militære kulturen og fremstår svært reaksjonær i dagens samfunn. Han har på mange måter bidratt til å forherlige den militære kulturen og militærdiktaturet i Brasil. Regjeringstiden hans har vært preget av dårlig styring, spesielt når det kommer til pandemihåndteringen, mange polariserende utsagn og korrupsjon knyttet til hans familie. Støtten til de fattige, omdøpt fra *Bolsa familia* til *Auxilio familiar*, har fortsatt under Bolsonaro's regjering, og det er foreløpig ingen planer om å rokke ved denne. Bolsonaro ga også generelle stønader under pandemiens første måneder i 2020, der alle som hadde mistet jobben, kunne kvalifisere for en mindre månedlig kompensasjon.

Bolsonaro har byttet parti til det høyreorienterte partiet PL (Partido Liberal), som han stiller til valg for i 2022. Det er ikke uvanlig at politikere bytter parti flere ganger i løpet av karrieren i Brasil.

Dagens politiske system

Brasil er en føderal republikk som består av 26 delstater. Disse er styrt av guvernører som er valgt for fire år av gangen og har hver sin lovgivende forsamling. De fleste delstatene har relativt stor autonomi, da grunnloven av 1988 sørget for desentralisering og en mer selvstendig rolle til kommuner og delstater. Videre ga den økt makt til kongressen.

Det føderale forbundsdistriktet er byen Brasilia. Den lovgivende makten er lagt til en nasjonal- forsamling (Kongressen). Kongressen består av et deputertkammer (Camara dos Deputados) og Senatet (Senado Federal). Det er 513 representanter i deputertkammeret (Deputados), som velges hvert fjerde år i allmenne direkte valg etter forholdstallsprinsippet. Senatet har 81 medlemmer og disse velges for åtte år av gangen. Hvert fjerde år byttes en tredel av senatorene. I Senatet har hver delstat tre representanter, mens i deputertkammeret er tallet forholdsmessig til antall innbyggere i delstaten. Utjevningsmandater finnes ikke.

Stemmerettsalderen i Brasil er 16 år, og det er stemmeplikt for personer mellom 18 og 70 år. Dersom man ikke stemmer, kan man få en liten bot, og det kan gjøre byråkratiske prosesser, som å få pass, vanskeligere.

Valgkampen og partiene – hva står på spill?

Bolsonaro vant i 2018 fordi han maktet å forene ulike grupper i samfunnet, og fordi mange hadde en avsmak for Arbeidernes parti (PT) etter korrupsjon og skandaler over flere år. Ved forrige valg fikk han med seg både konservative og liberale. Han solgte inn seg selv som en outsider og ble også oppfattet slik av mange, selv om han hadde sittet i kongressen siden 1991 og for lengst hengt fra seg militæruniformen. Han forsøkte å fremstå som en korrupsjonsforkjemper der han støttet «operasjon bilvask».

Bolsonaro har nå en regjering å forsvare, i motsetning til i forrige valgrunde. Han har valgt en annen tidligere yrkesmilitær, Walter Braga Netto (PL), som visepresidentkandidat. Ifølge Bolsonaro falt valget på Netto, da han «ikke bedro presidenten», hvilket kanskje ikke er så rart, siden Bolsonaro nå trenger trofaste støttespillere.

Det er nå mange anklager om korrupsjon rundt Bolsonaro selv og hans familie. Anklagene gjelder kontantkjøp av boliger, der midlene ikke kan spores. Videre at han og hans familie har ansatt såkalte “empregado fantasma”, altså “fantasi-ansatte”, som aldri møter på jobb, men som mystisk nok mottar lønn. De to eldste sønnene til Jair Bolsonaro er begge folkevalgte representanter med rett til å ansette egen stab. De anklages nå for å ha ansatt personer som man mistenker kun for å være “fantasiansatte”, det vil si melkekuer for midler som går direkte til sønnene.

På de siste meningsmålingene leder Lula på meningsmålingene med 52 prosent, mens Bolsonaro ligger på 36 prosent. Om meningsmålingene stemmer, kan Lula vinne allerede i første valgrunde.

I teorien er det mange kandidater til presidentvalget. I praksis er det kun to reelle kandidater. Et alternativ til Lula og Bolsonaro som president virker utelukket. Spørsmålet er om noen av de andre kandidatene har kapasitet til å påvirke valget og eventuelt om det blir en valgrunde nummer to. Ciro Gomes fra PDT (sentrum-venstre) og Simone Tebet fra MDB kan påvirke om det blir en andre valgrunde eller ikke. Foreløpig ligger Ciro på ca. 6 prosent, mens Tebet ligger på ca. 4 prosent. Spørsmålet er altså om disse to kan påvirke stemmegivningen på søndag.

I valgkampens tidlige fase ble det fortsatt diskutert om en tredje kandidat kunne gjøre seg gjeldende. Det er det få som tror kan skje etter de siste meningsmålingene. Ciro Gomes trekker fortsatt frem tematikk som ellers kanskje ikke ville blitt diskutert i valgkampen. Han kan være en mulig faktor for at det blir en tredje valgrunde. Han trekker i hovedsak stemmer fra Lula. Ciro hevder at han ikke vil støtte verken Bolsonaro eller Lula i en eventuell annen valgrunde, men det gjenstår naturligvis å se. Det kunne i så fall hatt en marginal påvirkning på sluttresultatet.

Valgkampen preges av sterk polarisering og to korrupsjonsanklagede presidenter som ønsker at befolkningen gir dem en ny sjanse. Det er vanskelig å forklare hvorfor disse to er de eneste reelle

alternativene og hvorfor to populistere på hver sin front får såpass stor oppslutning og vekker så sterke følelser i begge leire.

Folk går i tog for Bolsonaro, mens andre trykker Lula og hans bevegelse til sitt bryst. For Bolsonaristas er landslagsdrakten blitt Brasils svar på MAGA-capsen, for Lulas tilhengere er det MST-capsen, som også er rød, som er blitt symbolet. En kan spørre seg om det er hatet mot opposisjonen som hovedsakelig driver hengivenheten som enkelte har til Lula og Bolsonaro.

Valgdebatt og valgloven

29. august 2022 ble den første offentlige TV-debatten sendt. Etter brasiliansk valglov deltok alle kandidatene med mer enn fem medlemmer i kongressen. Selv om de fleste nok ønsket å se en debatt kun mellom Bolsonaro og Lula, gjorde denne valgloven det slik at alle kandidatene hadde lik taletid, selv om enkelte av disse nå har en oppslutning nær null. Lula og Bolsonaro så ut til å rette de fleste spørsmål som de fikk fra andre kandidater, mot hverandre uansett. De benyttet muligheten til å minne befolkningen på hva de selv hadde gjort av gode ting og minne om korrupsjonen hos motparten.

I den andre debatten, som ble gjennomført 25. september, valgte Lula å ikke stille til debatt, noe som naturlig nok gjorde debatten mindre relevant.

Presidentkandidatene får tildelt gratis reklametid i de tradisjonelle mediene. Dette vil kanskje ha noe å si for de mindre kjente utfordrerne til Lula og Bolsonaro, men i de sosiale medias tidsalder bør man sette spørsmålsteget ved hvorvidt dette vil spille en stor rolle.

I august deltok Bolsonaro på den største podcasten i Brasil, Flow, i et fem timer langt intervju, der han ble lite utfordret. Mer enn en halv million mennesker har lyttet til episoden. Lula har også stilt opp i flere intervjuer og podcaster. I 2018 var Bolsonaro, som da stilte mot PTs Haddad, kandidaten med den mest effektive kampanjen på sosiale medier. Den beryktede amerikanske rådgiveren Steve Bannon anses å være en nær venn av familien Bolsonaro og har mest sannsynlig vært delaktig i å utforme valgkampstrategien.

De religiøse stemmene påvirker valget

Ifølge en undersøkelse som ble publisert av avisen *Datafolha* tre dager før andre valgrunde i 2018, ble det estimert at "de evangeliske stemmene" sto for 11,6 millioner stemmer i Bolsonaros favør. Uten disse stemmene, nesten en tredel, ville han ikke ha vunnet valget. Det er derfor ikke overraskende at Bolsonaros kampanje nå i 2022 setter inn krefter i evangeliske kretser.

Begge hovedkandidatene frir til troende i ulike velgergrupper: Bolsonaro til de karismatiske protestantiske bevegelsene og Lula til katolikkene. Det er flere ulike protestantiske bevegelser som har vokst enormt de siste 10–15 årene. Det er i stor grad middelklassen som har konvertert fra den en gang dominerende katolisismen. Førstedamen Michelle Bolsonaro er Jair Bolsonaros tredje kone, og siden hun selv er protestant, og med i en karismatisk bevegelse, appellerer hun til de store karismatiske bevegelsene i Brasil.

Bolsonaros kone stilte for noen uker siden opp i en baptistmenighet og forkynte at «Gud nå er tilbake i Planalto» (høyden der regjeringsbygget ligger i Brasilia), der altså hennes mann er en slags representant for Gud, som attpåtil bærer mellomnavnet Messias. Opposisjonen var raskt ute med å kritisere bruken av kirken i valgkampen.

Bolsonaros valgkamp

Som forventet mobiliserte Bolsonaro store folkemengder den 7. september, som er Brasils nasjonaldag. I år markeres det også at det er 200 år siden Brasils selvstendighet. Likevel ble feiringen i aller høyeste grad preget av valgkamp og i mindre grad av feiring av historiske hendelser. Bolsonaro taler på nasjonaldagen handlet i stor grad om han selv. Selvforherligelsen nådde et nytt lavmål da han refererte til sin egen overlegne potens.

Enorme folkemengder samlet seg på og ved den legendariske Copacabana-stranden i Rio de Janeiro. Det var militære korps og kanonskudd, og Bolsonaro selv var til stede. Hærens korps spilte også i flere av Rio de Janeiros middelklasse-bydeler. Bolsonaro klarte på samme dag å møte frem under markeringen i São Paulo og i Brasilia. Han brukte anledningen til å kritisere Lula. Utover noen militærparader i Brasilia, har det ikke vært en stor tradisjon for å markere nasjonaldagen. Det ble veldig tydelig at Bolsonaro utnyttet dagen til det fulle til å drive valgkamp.

Ifølge avisen Estadao deltok nærmere en million mennesker i markeringen i Bolsonaroes favør. Lula svarte med nok et lavmål da han sammenlignet folkemassene den 7. september med "Ku Klux Klan". Folkemassene, som hadde møtt opp i landslagsdrakten til Brasil, som tilhørte alle Brasils etnisiteter, ble altså sammenlignet med gruppen som symboliserer den amerikanske rasismen.

Under Bolsonaroes reise til London i forbindelse med begravelsen til dronning Elizabeth, brukte han nok en gang anledningen til å drive valgkamp blant brasilianere i London. To uker før valget holdt Bolsonaro en tale for FN i New York. I talen skrøt han blant annet av den teknologiske utviklingen i Brasil, som innføring av 5G og infrastruktur. Han viste til at pandemihåndteringen i Brasil hadde vært ansvarlig og reddet mange liv, mens han i virkeligheten har blitt veldig kritisert for det motsatte.

Bolsonaros pandemihåndtering

Bolsonaros pandemihåndtering har blitt betraktet som svært dårlig, både med tanke på holdninger som Bolsonaro har utvist angående vaksiner, men også svært svak styring. I ettertid har det vist seg at regjeringsapparatet ignorerte over 80 e-poster fra Pfizer med tilbud om vaksiner. Dette gjorde at vaksineringen kom svært sent i gang, og enkelte delstater tok saken i egne hender og bestilte vaksiner direkte. President Bolsonaro bidro i stor grad til vaksineskepsis med uttalelser som hintet til at det var stor risiko for at man kunne få varige mén, dersom man tok vaksinen. Mange tilhengere av Bolsonaro ble, delvis på grunn av hans uttalelser, vaksinemotstandere.

Det er tydelig at han nå forsøker å omskrive historien ved å ta æren for andres arbeid under pandemien. Mange peker på Bolsonaro som hovedgrunnen til at landet ble spesielt hardt rammet av pandemien. At det tok slutt på oksygenmaskene i Amazonas-staten ble en skamplett i pandemihåndteringen.

Lulas valgkamp

Lula stiller til valg med visepresidentkandidat Geraldo Alckmin (PSB). Tidligere har disse vært politiske motstandere, da Alckmin utfordret Lula om presidentvervet i 2006, men havnet på en annenplass. Alckmin tilhører sentrumspartiet PSB – i motsetning til i USA er det slik at brasilianske visepresidenter ikke alltid er fra samme parti. Det er tydelig at Lula blant annet vil konsolidere deler av “sentristerne” (centristas), ytterste venstre, de grønne og moderate høyre.

Lulas parti, PT, har sterke forbindelser til de jordløses bevegelse (MST). Det er en bevegelse hvis mål er ekspropriasjon av landområder, og er en av de mest innflytelsesrike sosiale bevegelsene i Latin-Amerika (McCowan, 2016). Venstresiden mener at de jordløses bevegelse bedriver en rettmessig okkupasjon for å forsikre omfordeling av godene i en stat med store ulikheter. Andre betegner MST som en trussel for demokratiet. En forhenværende jordbruksminister under Fernando Henrique Cardoso, Xico Graziano, betegner bevegelsen som “en autoritær geriljaorganisasjon” og “en form for terrorisme på landet” (Carter, 2010). I pro-Lula-kretser brukes MST i valgkampmateriale. Dersom man viser offentlig at man støtter MST er det et direkte signal på at man stemmer på Lula.

Skepsis til valgurner og frykt for udemokratisk etterspill

Bolsonaro har gjennom sin regjeringstid blitt enda mer reaksjonær. Der han tidligere hadde støttespillere i regjering som var liberale eller klassisk konservative, er det sannsynlig at en ny regjering vil ha flere medlemmer med militær bakgrunn. Enkelte analytikere på venstresiden hevder at han vil innføre militærdiktatur, dersom han blir valgt. De mener at han har gjort grunnarbeidet i sin første mandatperiode og vil stramme grepet, dersom han blir gitt en fornyet presidentperiode. Bolsonaro har brukt valgurnenes påståtte upålitelighet som et argument for å ikke anerkjenne et eventuelt nederlag. Spørsmålet om påliteligheten til de elektroniske valgurnene er en debatt som går igjen fra forrige valggrunde. Mange mener at de elektroniske valgurnene gjør at det er vanskeligere å etterprøve valgstemmer og enklere å manipulere resultatet, til forskjell fra papirstemmer, som man fortsatt bruker de aller fleste steder i verden. Selv i Norge, der det meste er digitalisert i det offentlige, bruker vi fortsatt papir når vi skal utøve vår borgerplikt.

Høyesterettsdommer Moraes etterforsket om Bolsonaros utspill kunne være ulovlig, ifølge valgloven. Bolsonaro svarer da dommeren med en trussel om represalier utenfor Grunnlovens rammer. Man har altså en president som truer en høyesterettsdommer, fordi vedkommende foretar en etterforskning mot ham selv. Bolsonaro ønsket å begrense det offentliges innsyn i Høyesteretts beslutninger, trolig for å dekke over sønnens korrupsjon. Han fikk ikke medhold, og dokumentene forblir åpne.

Mange ser ut til å være bekymret for om Jair Bolsonaro kommer til å akseptere et eventuelt nederlag. En kan ikke se bort fra at Bolsonaro kommer til å markere noe lignende det Donald Trump gjorde etter å ha tapt valget, og at hans tilhengere kommer til å støtte ham. Samtidig kommer Bolsonaro-klanen til å miste mye makt i politikken. Det er naturlig å tenke at en innkommende PT-regjering vil rettsforfølge korrupsjonsanklagene som omhandler sønnene.

Dersom Lula vinner, vil vi nok se et sterkere samarbeid med sosialistiske stater i Latin-Amerika, et samarbeid som har vært frosset under Bolsonaros regjeringstid. Det betyr ikke nødvendigvis at dette er en direkte utfordring for demokratiet, da mye vil avhenge av hvordan Lula vil gå frem.

Lula begynner å trekke på årene, og sterke krefter i PT kan bli mer fremtredende enn tidligere. Tilnærmingen til kommunistiske stater har vært del av Bolsonaro's angrep på PT. Det er vanskelig å si om det kun har vært en valgkampstrategi for PT å ikke snakke så mye om de kommunistiske statene, eller om dette kan bli et problem mer moderate PT-velgere.

Tyve tapte år

På begynnelsen av 2000-tallet pekte pilene oppover for Brasil, og det var svært stor optimisme. Brasil ble tildelt VM i 2014 og OL i 2016, og mange så til Brasil. I 2007 ble enorme oljefelt oppdaget utenfor kysten av staten Espirito Santo. Det var såkalt pre-salt olje, som ligger svært dypt og er svært dyrebar. Det som skjedde, kan nesten beskrives som et gullrush i moderne tid. Norske oljeselskaper og bedrifter tilknyttet oljebransjen stormet til Brasil. Norge siktet på å øke samarbeidet med Brasil og lanserte Brasil-strategien. I millenniets andre tiår kulminerte derimot en rekke hendelser som resulterte i sterk økonomisk nedgang. Verdens største korrupsjonsskandale, et enormt pengeforbruk i forbindelse med OL og VM, politisk krise og fall i oljeprisen ga Brasil en hard landing.

Pandemien rammet Brasil svært hardt. Arbeidsledigheten ble svært høy, noe som spesielt rammet de aller fattigste. Noen grep ble gjort. Det ble blant annet gitt kontantstøtte til alle som hadde mistet jobben. Likevel er de økende matprisene et stort problem for folk flest. Det har vært en nedgang i arbeidsledigheten de siste månedene, og i andre trimester i år vokste BNP med 1,2 prosent, sammenlignet med første trimester. IMF har gjort prediksjoner som viser at BNP kommer til å vokse ytterligere 1,7 prosent. I august lå inflasjonen på 8,73 prosent. Bensinprisen har blitt redusert med hele 30 prosent siden juni, og selv om dette ikke kun er Bolsonaro's fortjeneste, men også skyldes verdensøkonomien, har han tatt grep i skattepolitikken som har senket bensinprisene ytterligere. For familier med hardt presset økonomi som følge av stigende matpriser er dette naturligvis viktig. Arbeidsledigheten har sunket til 9,1 prosent, som er et tall man ikke har sett i Brasil på syv år.

Det er mulig vi kommer til å se resultatet av hvordan de siste økonomiske grepene har påvirket velgerne på søndag. Det er ingen sterk optimisme i sikte, slik det har vært ved tidligere valg rundt Lula og Bolsonaro, dersom man ser bort ifra kjernevelgerne. Presidenten som velges, vil ha en stor jobb foran seg, der Brasils økonomi må stables på beina igjen. Verken Lula eller Bolsonaro ser ut til å ha langsiktige planer for fremtiden eller konkrete kortsiktige planer for å få orden på økonomien.

Civita er en liberal tankesmie, som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Den enkeltes publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemeldinger, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på civita@civita.no

Referanser

Brasils samtidshistorie – Store norske leksikon. (2021, October 11). Store norske leksikon. Retrieved September 10, 2022, from https://snl.no/Brasils_samtidshistorie

McCowan, T. (2016, November). *Landless Workers Movement | Brazilian social movement.* Britannica. Retrieved September 9, 2022, from <https://www.britannica.com/event/Landless-Workers-Movement>

Store Norske Leksikon. (2021, September 21). *Brasil.* Stat og politikk. Retrieved 09 10, 22, from https://snl.no/Brasil#-Stat_og_politikk

Carter, M. (2010). THE LANDLESS RURAL WORKERS MOVEMENT AND DEMOCRACY IN BRAZIL. *Latin American Research Review*, 45, 186–217. <http://www.jstor.org/stable/27919219>

Sluttnoter

1 Noen ganger brukes fornavn om kjente personer når de omtales i det offentlige i Brasil, som Ciro Gomes og Dilma Rousseff

